

SIVISTYSTOIMEN PERUSPALVELUJEN KEHITTÄMISHANKKEET

Oikeusturva-asiat

Valituksia ja kanteluja käsiteltiin Länsi-Suomen läänissä vuonna 1999 yhteensä 90 kpl, joista valituksia oli 55 ja kanteluita 35. Useimmat valitukset koskivat oppilaaksi ottamista (98 %). Yleisimpiä kantelujen aiheita olivat hallintomenettely, opettajien toiminta opetustyössä, turvallinen opiskeluympäristö ja lomautukset.

Lomauttaneiden kuntien määrä oli vuonna 1999 vähentynyt oleellisesti aikaisempiin vuosiin verrattuna. Ainoastaan Pomarkun kunta lomautti opettajansa kuudeksi päiväksi.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen peruspalvelujen arviointi perustuu opetusministeriön ja sisäasiainministeriön lääninhallituksen kanssa tekemiin tulossopimuksiin. Seurannan kohteiksi määriteltiin työttömien ja yli 45-vuotiaiden aikuisten hakeutuminen ja pääsy aikuisopintoihin. Peruskoulutuksen saatavuutta arvioitiin ottaen huomioon erityisesti syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Ammatillisen koulutuksen peruspalveluiksi määriteltiin omaehtoinen ja työvoimapoliittinen ammatillinen perus- ja lisäkoulutus sekä oppisopimuskoulutus.

Ikääntyneiden pohjakoulutustason nostamiseksi ja erityisesti ikääntyneiden työttömien työllistymismahdollisuuksien helpottamiseksi toisen asteen ammatillisiin perustutkintoihin ja niiden osiin tähtäävää omaehtoista koulutusta tulee lisätä. Omaehtoista aikuiskoulutusta tulee lisätä erityisesti aloilla, joilla nuorten saaminen koulutukseen tuottaa ongelmia sekä niillä aloilla, joilla aikuiskoulutuksen aloituspaikkojen osuus on vähäinen. Näitä ovat mm. tekniikan ja liikenteen alat sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala.

Kaikki ammatillista koulutusta järjestävät oppilaitokset tulee velvoittaa huolehtimaan oman alansa aikuisten perus- ja uudelleen koulutuksesta sisällyttämällä aikuiskoulutusta koskevat opiskelijamäärätavoitteet koulutustehtävääpäätöksiin. Aikuisopiskelijoiden henkilökohtaisten opintosuunnitelmien laadintaa on resursoitava niin, että se on mahdollista kaikessa pitkäkestoisessa koulutuksessa.

Lisäkoulutuksen kokonaisvolyymi on säilytettävä vuoden 2000 tasolla. Erityisesti tekniikan ja liikenteen sekä sosiaali- ja terveystieteiden tutkintotavoitteista lisäkoulutusta on lisättävä. Perustutkintojen osien rahoitus tulee siirtää hoidettavaksi samalla tavalla kuin nykyinen lisäkoulutuksen rahoitusjärjestelmä.

Ylioppilaiden koulutusmahdollisuuksia on parannettava lisäämällä väliaikaisesti koulutuspaikkoja ammattikorkeakouluissa ja toisen asteen aikuiskoulutuksessa erityisesti työvoimapula-aloilla. Nuorten koulutusmahdollisuuksia tulee lisätä Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla. Myös ammattikorkeakouluun pääsymahdollisuuksia tulee alueellisesti tasapuolistaa. Aikuisten koulutusmahdollisuuksia tulee parantaa etenkin Varsinais-Suomessa,

koulutusmahdollisuuksia tulee parantaa etenkin Varsinais-Suomessa, Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla.

Oppilaitosten on yhteistyössä keskeyttäneen opiskelijan sekä muiden viranomaisten kanssa laadittava toisen asteen koulutuksen keskeyttäneille henkilökohtainen ura- ja kehityssuunnitelma.

Työttömien osallistuminen omaehtoiseen vähintään 20 opintoviikon mittaiseen ammatilliseen koulutukseen tulee tapahtua samoin ehdoin kuin osallistuminen työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen.

Ruotsinkielisen koulutuksen arviointi

Raportissa tarkastellaan ruotsinkielisen koulutuksen oikeusturvaa sekä ruotsinkielisen ammatillisen koulutuksen kysyntää ja tarjontaa. Arvioinnin pohjalta esitetään seuraavat päätelmät ja toimenpide-ehdotukset:

Läänin ruotsinkielisten ikärakenne on erilainen kuin suomenkielisten. Työikäisten ruotsinkielisten osuus on alhaisempi, mutta toisaalta yli 65-vuotiaitten osuus huomattavasti suurempi kuin vastaavan suomenkielisen väestöryhmän. Alle 14-vuotiaitten ruotsinkielisten lasten määrä on jonkin verran suurempi kuin suomenkielisten. Ruotsinkielisen väestön koulutustaso on alhaisempi kuin maan väestön keskimäärin. Tämä on havaittavissa erityisesti vanhempien ikäryhmien kohdalla. Työttömyys on alhaisempi ruotsinkielisten keskuudessa kuin suomenkielisten, mutta sitä vastoin pitkäaikaistyöttömien osuus on suurempi.

On ollut havaittavissa että vanhemmat yhä enemmän osallistuvat lastensa kouluasioihin, myös heidän vaatimuksensa tietojen saamiseksi päätöksistä on kasvanut. Uusi koululainsäädäntö mahdollistaa laajemmat tulkinnat, mikä puolestaan vaatii jatkuvaa täydennyskoulutusta. Valitusten ja kantelujen määrä on lisääntynyt. Juridiset kysymykset ovat monimutkaistuneet, mistä syystä lääninhallituksen ja eri hallintotuomioistuinten välistä yhteistyötä voitaisiin tiivistää. Oppilaiden oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön vaatisi yhteistyön aloittamista myös työsuojeluviranomaisten kanssa.

Nuorille tarkoitettujen aloituspaikkojen määrä kattaa tarpeen ja useimmat hakijat pääsevät toivomaansa koulutukseen. Koulutustarjonta on kuitenkin suppeampi kuin suomenkielisillä. Halukkuus lukio-opintoihin on suuri. Aloituspaikkojen määrä ammattikorkeakoulussa vastaa 45 % 19-vuotiaitten ikäluokasta. Useimmilla ammattikorkeakouluopiskelijoilla on perustutkintona ylioppilastutkinto, vain 16 %:lla on ammatillinen perustutkinto. Vaaditaan vielä ponnistelua, jotta päästäisiin siihen tavoitteeseen, että 1/3 opiskelijoilla olisi ammatillinen tutkinto.

Lisäämällä oppilaitosten välistä yhteistyötä parannetaan myös opiskelijoiden mahdollisuuksia yksilöllisiin opintoihin. Mitä tulee uusiin kolmivuotisiin perustutkintoihin ja työssä oppimiseen yhtenä tärkeänä koulutuksen muotona on ruotsinkielisten työpaikkaohjaajien tarve on tyydytettävä.

Opintonsa keskeyttävät nuoret muodostavat riskiryhmän. Heidän syrjäytymisensä ehkäisemiseksi olisi kehitettävä erilaisia tukitoimia, joihin olisi voitava ryhtyä ennen kuin nuori on ehtinyt

keskeyttää opintonsa. Osaratkaisuna voisi olla tuki- ja erityisopetuksen sekä kuraattoritoiminnan lisääminen. Opettajien valmiuksia ongelmien ratkaisemiseksi olisi parannettava täydennyskoulutuksen avulla. Oppilaitoksiin olisi saatava tietoja ja informaatiota erilaisista hankkeista, joiden avulla on luotu erilaisia ratkaisumalleja vaaravyöhykkeessä olevien nuorten tukemiseksi. Myös sellaisten nuorten tukitoimia olisi kehitettävä, jotka eivät lainkaan hakeudu peruskoulun jälkeiseen koulutukseen.

Aikuisille tarkoitetun ammatillisen peruskoulutuksen tarjonta täyttää juuri ja juuri tavoitteen, jonka mukaan 10-20 % aloituspaikoista olisi osoitettava aikuisille. Koulutusalojen osalta tarjonta on suppea. Läänin vastaavaan suomenkieliseen koulutukseen verrattuna on tarjonta vähäisempää, näin erityisesti ammattikorkeakoulujen osalta. Ammattikorkeakouluille olisi saatava velvoite huolehtia alueensa aikuisten ammatillisesta peruskoulutustarpeesta. Lisäksi olisi kehitettävä joustava järjestelmä, jolla aikaisemmin suoritettut tutkinnot saataisiin vastaamaan työelämän vaatimuksia ja nykyistä tutkintorakennetta.

Omaehtoinen lisäkoulutus laajeni vuoden aikana ja antoi työelämässä jo mukana oleville mahdollisuuden kelpoisuutensa nostamiseen. Myös jatkossa on turvattava mahdollisuudet lisäkoulutukseen joka ei ole tutkintotavoitteista.

Ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin johtavan koulutuksen osuus on kasvanut, mutta ei kuitenkaan toivotussa määrin. Tilanteen parantamiseksi olisi mahdollisimman monen ruotsinkielisen oppilaitoksen saatava tutkinto-oikeus. Informaatiota ammattitutkintojärjestelmästä olisi myös tehostettava.

Kiinnostus tutkintotavoitteiseen koulutukseen on alhaisempi 45-64 -vuotiaitten keskuudessa kuin muun väestön keskuudessa, vaikka tämän ryhmän koulutustaso on alempi. Yksi tapa tilanteen parantamiseksi on parantaa mahdollisuuksia ammattitutkinnon suorittamiseen kokemuksen perusteella. Käytäntö on osoittanut, että korkeista tutkintovaatimuksista selviytyminen vaatii valmistavaan koulutukseen osallistumista. Ammattitutkintojen alkuperäinen ajatus on siten menettänyt jonkin verran merkitystään.

Oppisopimuskoulutuksen osuus on alhaisempi kuin suomenkielisillä. Tämä koulutusmuoto voisi olla eräs mahdollisuus ruotsinkielisten vähäisemmän koulutustarjonnan laajentamiseksi. Ruotsinkielisen teoriaopetuksen tarpeen tyydyttämiseksi olisi kehitettävä erilaisia menetelmiä.

Ruotsinkieliset osallistuivat työvoimapolitiittiseen koulutuksen huomattavasti vähemmän kuin suomenkieliset. Yksi lienee ruotsinkielisten kurssien vähyys. Työttömien koulutuksen suunnittelua varten olisi lisättävä työvoima- ja opetushallinnon yhteistyötä. Vaikka työttömien määrä on ruotsinkielisten keskuudessa alhaisempi, on pitkäaikaistyöttömien osuus puolestaan melko suuri. Tässä ryhmässä ei kiinnostusta koulutukseen juurikaan ole ja tukitoimista huolimatta on olemassa suuri vaara, että pitkäaikaistyöttömät eivät onnistu pääsemään takaisin työmarkkinoille. Tästä syystä tarvitaan täsmätoimia ruotsinkielisten työttömien syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Informaatiota aikuisten koulutustarjonnasta olisi yleensäkin lisättävä. Ny se on hajanaista ja tarjonnasta on vaikea saada yleiskuvaa. Internetiä voitaisiin hyödyntää paremmin. Erilaisten rahoitusjärjestelmien hyödyntämisellä ammatillisen aikuiskoulutuksenpiirissä voitaisiin parantaa

tarjontaa erityisesti sellaisilla koulutusaloilla, joilla nykyinen tarjonta on vähäistä. Aikuiskoulutuksen vieminen haja-asutusalueille helpottaa maaseudun väestön osallistumista koulutukseen.

Läänin ruotsinkielinen väestö asuu pääasiassa maaseudulla. Toimeentulomahdollisuuksien turvaamiseksi tulee siksi myös vastaisuudessa panostaa koulutukseen, joka tähtää maaseudun kehittämiseen, esim. maaseutumatkailu, yrittäjäyys, etätyö ja perinteiset maaseutuelinkeinot sekä ammattien yhdistämisen mahdollistava koulutus. Samoin naisille suunnattua koulutusta tulee edelleen järjestää. Atk-koulutusta aikuisille on edelleen tuettava, varsinkin ottaen huomioon tietoyhteiskunnan kansallisen strategian.

Ammattikoulutuksen oppilaitosverkosto on kattava ja koulutuksen hajasijoittaminen on parantanut saatavuutta. Maantieteelliset olosuhteet vaikeuttavat kuitenkin edelleenkin koulutukseen osallistumista.

Ruotsinkielinen ammatillinen koulutus on turvattava huolehtimalla riittävästä taloudellisista edellytyksistä myös pienempien oppilaitosten osalta. Tulevaa työvoimatarvetta ajatellen on voimavaroja suunnattava myös ennakointiin. EU:n rakennerahastojen suomia mahdollisuuksia hyödyntämällä voidaan koulutusta kehittää sekä sisällöllisesti että menetelmien suhteen.

Kirjastotoimi

Kuntien kirjasto- ja tietopalvelujen arviointi perustuu kansalaisnäkökulmaan eli siihen, onko väestöllä yhtäläiset mahdollisuudet saada kirjastolain mukaiset kirjasto- ja tietopalvelut ja ovatko nämä palvelut riittäviä, laadukkaita ja taloudellisesti tuotettuja. Arvioinnissa tarkastellaan sitä, miten kuntien kirjasto- ja tietopalvelut toteutuvat Länsi-Suomen läänissä ja miten tilanne on muuttunut 1990-luvulla.

Läänin kirjasto- ja tietopalveluissa on alueellisia eroja, mutta erityisesti kuntien väliset erot ovat huomattavat. Ne ovat myös kasvaneet 1990-luvun alkuun verrattuna. Kirjastojen käyttö nousi 1990-luvulla kaikkialla läänissä, mikä osoittaa, että kansalaiset tarvitsevat ja käyttävät kirjastopalveluja erityisesti vaikeina työllisyysaikoina sekä koulutusmahdollisuuksien laajetessa. Käytön kasvusta huolimatta kirjastojen palvelumahdollisuudet kaventuivat merkittävästi: läänin kirjastoverkko supistui kaikki toimipisteet huomioon ottaen lähes viidenneksellä, kiinteitä kirjastoja lakkasi 60 ja kirjastoautoja 13. Kirjastoauto toiminnan supistuminen heikensi erityisesti maaseutukuntien palveluverkkoa ja mm. haja-asutusalueiden ala-asteen koulujen oppilaiden tasavertaisia mahdollisuuksia harrastaa lukemista sekä kehittää lukutaitoaan. Valtion tukea kirjastoautojen hankkimiseen tarvitaankin edelleen Länsi-Suomen laaja-alaisissa ja harvaanasutuissa kunnissa.

Tasavertaisten palvelujen saatavuuden kannalta hälyttävää on kirjastohenkilökunnan määrän vähäisyys monissa kunnissa sekä uuden aineiston hankinnan jatkuva supistuminen. Kirjojen hankinta väheni vuoteen 1991 verrattuna viidenneksellä, eikä muutakaan aineistoa, videoita, äänitteitä, CD-rom -levyjä, ole voitu hankkia kasvavaa kysyntää vastaavasti. Uuden aineiston hankinta on monessa kunnassa supistunut niin pieneksi, että kokoelmien uusiutuvuus on kyseenalaista. Kuntien tulee huolehtia kirjasto- ja tietopalvelujen järjestämisestä kirjastolain edel-

lyttämällä tavalla. Tämän lisäksi tarvitaan erillispanostusta kirjastoaineistohankintoihin, kuten kirjojen projektitukea sekä vähälevikkisen kirjallisuuden laaturuen laajentamista.

Kirjastot ovat 1990-luvulla verkottuneet keskenään sekä ottaneet kansainväliset tietoverkot laajasti käyttöön. Internetin käyttöönotossa asetettu valtakunnallinen tavoite (100 % kunnista) onkin lähes saavutettu, mikä Länsi-Suomen läänin pienten kuntien suuren määrän huomioon ottaen on merkittävä saavutus. Tietotekniikan edellyttämää jatkuvaa panostusta ei kaikissa kunnissa kuitenkaan pystytä turvaamaan ilman, että muut kirjastotoiminnan ydinalueet jäävät hoitamatta. Tämä vaarantaa kansalaisten yhtäläisen oikeuden tiedonsaantiin. Strategisesti tärkeiden tietoyhteiskunnan kehittämistä koskevien linjausten perusteella kirjastoille tulisi osoittaa tietoteknisen infrastruktuurin ja verkkoyhteyksien ylläpitoon erillisrahoitusta valtion budjetista.

Liikuntatoimi

Raportti perustuu laajaan Jyväskylän yliopiston liikunnan kehittämiskeskuksen tutkimukseen (K.Suomi, ”Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo.” Tutkimus oli opetusministeriön rahoittama. Tutkimuksen seurantaryhmää johti läänin sivistysneuvos Heikki K. Lyytinen ja siinä oli edustus läänistä, liikuntajohtaja Kimmo Rinne Porin kaupungista jäsenenä ja sivistystoimen-tarkastaja Antti Lehtinen lääninhallituksesta asiantuntijana.

Tutkimuksen keskeisinä tasa-arvo tekijöinä olivat sukupuoli, asuinpaikka ja sen koko, maaseutu/kaupunki-, taloudelliset tekijät, ikä sekä koulutus. Tutkimuksessa selvitettiin lisäksi mitkä liikuntapaikat olivat ns. lähiliikuntapaikkoja ja mitkä liikuntapalvelut ns. perusliikuntapalveluja kyselyyn osallistuneiden mielestä. Länsi-Suomen läänistä osallistui tutkimukseen 1148 kpl 15-74 vuotiasta henkilöä. Läänin alueelle lähetettiin 2200 lomaketta väestörekisterikeskuksen tietojärjestelmästä luokitellulla satunnaisotannalla valituille henkilöille. Vastausprosentti oli 52%.

Tutkimus osoitti, että asuinpaikalla oli selvästi vaikutusta liikuntaharrastukseen ja sen monipuolisuuteen. Samoin pienissä kunnissa ja maaseudun haja-asutusaleilla oltiin selvästi tyytymättömämpiä liikuntapalveluiden saatavuuteen kuin asutuskeskuksissa ja suuremmissa kunnissa. Ikä oli selvästi eriarvoistava tekijä. Keskitetyt liikuntapaikkaratkaisut aiheuttivat autottomille ja muuten huonommin liikkumaan kykeneville vanhoille ihmisille vaikeuksia etäisyyden takia.

Mielenkiintoinen tulos on se, että paremmin ansaitsevat kansalaiset pitivät paikkakunnan liikuntapalveluita parempina kuin vähemmän ansaitsevat. Tämä näkyi erityisesti siinä, että vähemmän ansaitsevissa talouksissa oli usein enemmän nuoria kuin parempituloisissa talouksissa.

Jatkotutkimuksissa olisikin hyödyllistä tietää liikuntasuunnittelun kannalta, miten liikuntapaikkojen etäisyys ja liikuntapaikkojen käyttömaksut mahdollisesti eriarvoistavat nuorisoa ja muita liikuntapaikkojen käyttäjiä. Tällöin on ensin pystyttävä määrittelemään *perusliikuntapaikka ja perusliikuntapalvelu*.

Länsi-Suomen läänin liikuntatoimen esityksestä onkin vuoden 2000 liikunnan peruspalvelun toimialakohtaisena arvioinnin kohteen ”koulun yhteydessä olevat monitoimisali- ja hallit”. Lää-

nin liikuntatoimen käsityksen mukaan koululiikunta ja koulun liikuntapaikat yleisestikin ovat keskeinen liikuntapalvelu ja paikka koko maan laajuudesta. Kunnat omistavat lähes kaikki maan liikuntapaikat.

Nuorisotoimi

Nuorten elinolojen parantamisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä käsitellään aluksi nykytilannetta ja sitten arvioinnin tuloksia kuntakyselyn vastausten pohjalta. Nuorten syrjäytymisen suurin syy on työttömyys. Vuoden 1999 aikana nuorisotyöttömyys parani vähiten Länsi-Suomen läänissä, Satakunnassa ja Pohjanmaalla tilanne huononi. Nuoria työttömiä läänissä on 17 300. Toimenpiteinä esitetään mm. ennalta ehkäisevän työn arvostuksen ja toimintamahdollisuuksien parantamista ja yhtenäisen kunnallisen/seutukunnallisen toimintajärjestelmän luomista (esim. hyvinvointiohjelmien laatiminen).

Nuorten työpajatoiminnan vaikuttavuutta arvioitiin monelta eri kannalta. Tilannekuvauksessa selvitetään maakunnittain mm. työpajatoiminnan laajuuteen, rahoitukseen, henkilöstöön ja ”pajanuoriin” liittyvät asiat. Johtopäätöksenä todetaan, että työpajatoimintaa leimaa edelleenkin tilapäisyys, mikä näkyy mm. henkilöstön asemassa ja toiminnan rahoittamisessa. Toimenpide - ehdotuksista keskeisimmät ovat pajatoiminnan jatkuvuuden turvaaminen, toimialojen monipuolistaminen, pajojen imagon nostaminen, seutukunnallisuuden lisääminen, pajojen itsearviointiosaamisen kehittäminen ja yhteistyön lisääminen eri hallinnonalojen kesken.